

Lost in cyberspace

8/10

Hoe onderzoeksorganisatie TNO vastliep in cyberambities door zakenruzies, dubbelspel en een hoog opgelopen arbeidsconflict

CYBERSECURITY

Cyberambitie TNO trekt spoor van verliezers

'Innovatie-organisatie' TNO zag een miljoenenbusiness in Singapore. Maar het werd een verliespost, een smet op het blazoen en een ingrijpend arbeidsconflict.

Door **Merijn Rengers** en **Derk Stokmans** Illustraties **Pepijn Barnard**

De TNO-delegatie die op een drukke lentedag neerstrijkt in vijfsterrenhotel The Stamford in Singapore heeft grote ambities. Het is eind maart 2016 en de Nederlandse organisatie voor toegepast-natuurwetenschappelijk onderzoek, zoals TNO voluit heet, wil de Aziatische markt voor bestrijding van cybercrime veroveren.

Daarvoor is Singapore *the place to be*. Het gonst in de stadstaat van de initiatieven tegen digitale misdaad. Politieorganisatie Interpol heeft er haar cybercrime-instituut, op de Nederlandse ambassade loopt een fulltime 'cyberdiplomaat' rond en de Singaporese overheid en universiteiten zijn hard op zoek naar westerse partners. Succes in Singapore is de kerstkalkoen waarop de cybertak van TNO zit te wachten, laat een lid van de raad van bestuur zich ontvallen.

Maar een week later liggen de plannen van de TNO-delegatie in gruzelementen. Wat overblijft is een ruzie met een belangrijke Duitse zakenpartner, een ingewikkelde klokkenluiderszaak, een intern arbeidsconflict dat escaleert tot aan de raad van toezicht en een aangifte van datadiefstal bij de politie van Singapore, waarvoor TNO schoorvoetend de verantwoordelijkheid op zich neemt.

Bij al deze verwikkelingen zijn de gehoopte beloofde miljoenen naar Singapore zijn afgereisd, komen niet alleen. Rob van Gijzel, burgemeester van 'brainport' Eindhoven, is er ook. Net als vertegenwoordigers van de TU Delft, vijf Nederlandse cyberbedrijven en een gezant van Economische Zaken. En de directeur van het Duitse Rola - een dochterbedrijf van het machtige T-systems, beter bekend als Deutsche Telekom.

Pot met geld

De negen TNO'ers die in maart 2016 voor een digitale handelsmissie naar Singapore zijn afgereisd, komen niet alleen. Rob van Gijzel, burgemeester van 'brainport' Eindhoven, is er ook. Net als vertegenwoordigers van de TU Delft, vijf Nederlandse cyberbedrijven en een gezant van Economische Zaken. En de directeur van het Duitse Rola - een dochterbedrijf van het machtige T-systems, beter bekend als Deutsche Telekom.

Met dit Rola werkt TNO al anderhalf jaar aan een computersysteem dat het uitwisselen van informatie over digitale bedreigingen vergemakkelijkt. Het systeem moet cyberaanvallen snel zichtbaar maken en bestrijden. Het is een techniek waarvoor ze in Singapore miljoenen op de plank hebben liggen.

Het systeem dat Rola en TNO komen demonstreren tijdens een workshop bij Interpol is de sleutel tot die pot met geld. Dat is althans de verwachting van Jeroen Laarakkers, een rechtlijnige wiskundige met een sterk rechtvaardigheidsgevoel. Hij begeleidt bij TNO de samenwerking met de Duitsers en kan het goed vinden met Rola-directeur Stefan Günzel, zowel zakelijk als persoonlijk. Alle ingrediënten voor een succesvolle week zijn aanwezig, denkt hij.

Eerst moet er drie dagen worden genotwerkt. Er zijn lunches, recepties en een 'Internet of Things'-congres met een Nederlands paviljoen. Gelegenheden te over om zakenrelaties persoonlijk te leren kennen. Maar naarmate de dagen vorderen, bekruipert Laarakkers het ongemakkelijke gevoel dat bij zijn meerdere van TNO de liefde voor Stefan Günzel en Rola is bekoold.

Dat is vooral op het conto te schrijven van Annemarie Zielstra, sinds het voorjaar van 2014 cybersecurity-directeur van TNO. Zielstra, voormalig VVD-gemeenteraadslid in Hilversum, is een geboren netwerker en brandt van ambitie. Zij heeft bij haar aantreden niet alleen beloofd „feiten van fictie te scheiden”, maar ook elk jaar de cyberomzet van TNO te verdubbelen - van 4,5 miljoen naar 9 miljoen naar 18 miljoen. Internationale samenwerking is daarbij een speerpunt.

Zielstra schaaft op meer borden, wordt in Singapore duidelijk. TNO heeft met Rola dan wel een intentie-overeenkomst getekend, maar inmiddels heeft Zielstra een Nederlands bedrijfje op het oog dat zo de plaats van de Duitsers kan innemen. Dat is EclecticIQ, vertelt ze Laarakkers kort voordat die met Rola de cruciale presentatie bij Interpol moet geven.

Het duurt niet lang of ook Günzel krijgt lucht van het dubbelspel van Zielstra. De Duitser voelt zich gebruikt en is woedend, sms't hij de volgende dag aan Laarakkers: „Auf gut Deutsch: ich könnte kot-

zen.” Meer dan één emmer vol, schrijft de Duitser, die vanaf dat moment niets meer met TNO te maken wil hebben. Hij probeert Laarakkers nog te troosten: „Probeer er niet te veel aan te denken. Het leven gaat verder en deze *Arschlöcher* zullen altijd wel ergens rondlopen.”

Mail gestolen

Maar het leven van Jeroen Laarakkers gaat niet gewoon verder. Hij kan de zaak niet laten rusten, vooral niet als hij via vier achter een eerder voorval in Singapore komt. Een door Zielstra ingehuurd oud-gediende in de cyberwereld, Pim Takkenberg, blijkt namelijk een jaar eerder in de stadstaat een mail met bijlage te hebben gestolen, met daarin informatie over een lucratief cyberproject dat de Singaporese overheid en twee universiteiten willen opzetten.

De diefstal vindt plaats op 6 oktober 2015 tijdens een ontmoeting tussen een aantal TNO'ers en twee Nederlandse tussenpersonen van het bedrijfje FinTech, dat in Singapore een samenwerkingsverband op het gebied van cybersecurity probeert te smeden. Een van de FinTech-medewerkers laat tijdens de ontmoeting de mail zien. Als hij even wegliep, laat hij zijn laptop openstaan. Takkenberg pakt de computer, stuurt de mail stiekem naar zichzelf door en wist zijn sporen.

Takkenberg, voormalig medewerker van veiligheidsdienst AIVD en het High Tech Crime Team van de politie, weet wat hij doet. Toch heeft hij al snel spijt van de impulsieve actie. Als TNO achter de diefstal komt - Takkenberg vertelt het een paar medewerkers - krijgt hij een reprimande. Daar blijft het op dat moment bij. TNO besluit, na overleg met FinTech, er verder geen werk van te maken, omdat de mail wél, maar de informatie erin niet vertrouwelijk is.

Meer doen met minder geld

Het gedoe in Singapore komt voor TNO - „de grootste Research & Technology Organisation” van Nederland - op een ongelegen moment. Bij het in 1932 opgerichte onderzoeksinstituut zijn de afgelopen jaren honderden banen verdwenen, als gevolg van een lagere rijksbijdrage. Die terugloop is deels opgevangen door effi-

Takkenberg blijkt een jaar eerder in Singapore een mail met bijlage te hebben gestolen

ciencymaatregelen, bezuinigingen en reorganisaties.

De overgebleven 3.200 werknemers moeten meer doen, met minder geld. Vooral omdat de ambities alleen maar toe lijken te nemen. TNO wil veranderen van een „kennisinstituut” in een zakelijke „innovatie-organisatie”, zo staat het in de strategische plannen.

Geografisch kruipt TNO dichter tegen de politieke macht aan. Sinds 1 januari 2015 staat het hoofdkantoor niet meer op de campus van de TU in Delft, maar vlak naast station Den Haag Centraal. „Voortaan zijn we het ministerie van innovatie”, grappen TNO'ers over deze verhuizing. Sinds 1 maart van dat jaar heeft het instituut een baas die bij deze ambities past, voormalig VVD-staatssecretaris Paul de Krom.

Ook het buitenland lonkt. In Qatar wordt een bijkantoor geopend, gericht op energie. Een vestiging in Singapore moet

de deur openen naar internationale cybersecurityprojecten. In deze door de overheid aangewezen topsectoren wil het vernieuwde TNO scoren.

Zo wordt in Nederland samengewerkt met het ministerie van Defensie aan de ontwikkeling van cyberwapens. En samen met de gemeente Den Haag richt TNO The Hague Security Delta (HSD) op, „aanjager van een veiliger wereld”. Annemarie Zielstra moet de kar trekken.

Dat doet ze niet altijd even handig. Zo weet ze de relatie met Fox-IT, het bekendste cybersecuritybedrijf van Nederland, te verpersten. Ze bombardeert op een zaterdag oprichter Ronald Prins tot drie uur 's nachts met telefoontjes en sms-berichten. Vanaf dat moment houdt hij afstand van haar. Het voorval tekent de directeur cyber van TNO, zeggen mensen die haar kennen. Ze staat nogal snel in de „gevechtshouding”.

Tegen deze achtergrond ontrolt het

Annemarie Zielstra brandt van ambitie. Ze belooft de cyberomzet van TNO elk jaar te verdubbelen

drama voor Jeroen Laarakkers zich. De voorvallen in Singapore in het voorjaar van 2016 gaan zijn leven beheersen. Hij besluit bij de top van TNO het gedrag van van Zielstra en Takkenberg aan te kaarten. Dat is de opmaat tot een hoogoplopend arbeidsconflict.

Laarakkers zit inmiddels met hartritmeestoornissen thuis. Bij TNO is hij vastgelopen, zijn zaak is overgedragen aan het Huis voor Klokkenluiders. Dat zal zich vanaf begin volgend jaar buigen over zijn dossier, 700 pagina's, met drieduizend voetnoten.

Interne gedragscode

Zover is het nog niet als Laarakkers zich op 27 april 2016 tot TNO-bestuursvoorzitter Paul de Krom wendt, en denkt dat die hem met open armen zal ontvangen. TNO heeft immers een interne gedragscode. En die heeft Zielstra in Singapore met voeten getreden, vindt hij. Ze is volgens Laarakkers onbetrouwbaar tegen zakenpartners, heeft door het voortrekken van EclecticIQ de „schijn van belangenverstrengeling” op zich geladen, creëert een „angst- en wraakcultuur” en heeft niet adequaat opgetreden tegen „een strafbaar feit” - het doorsturen van de e-mail door Takkenberg.

De eerste signalen zijn goed. Nu duidelijk wordt dat Laarakkers lucht heeft gekregen van de zaak, beëindigt TNO het contract met Takkenberg.

Maar daar blijft het bij. Laarakkers voert daarna een eendelige reeks gesprekken met leden van de raad van bestuur en de raad van toezicht van TNO. Steeds krijgt hij te horen dat ze hem zeer serieus nemen en dat hij „op geen enkele wijze in zijn positie wordt benadeeld als gevolg van het melden”.

Maar intussen krijgt hij het idee dat TNO Zielstra beschermt en zijn melding bagateliseert. Een commissie die moet nagaan of Zielstra het Duitse Rola inderdaad slecht heeft behandeld, neemt bijvoorbeeld geen contact op met directeur Günzel, die staat te popelen om het verhaal van Laarakkers te bevestigen. TNO bevrageet Takkenberg evenmin.

Laarakkers voelt zich verraden en krijgt

Lees verder op pagina E10

Reacties

'Oplopen conflict niet de keuze van TNO'

TNO-bestuurslid Wim Nagtegaal: „TNO betreurt dat de eerste vertrouwelijkheid in het kader van de procedure van het Huis voor Klokkenluiders wordt geschonden. Maar TNO wenst zich aan de regels inzake deze vertrouwelijkheid te houden.”

Het is volgens Nagtegaal niet de keuze van TNO om deze kwestie zo hoog op te laten lopen: „We hebben ons tot het uiterste ingespannen.”

De slechte financiële resultaten in Singapore zijn volgens hem „aanloopverliezen”. Over de diefstal van de e-mail zegt hij: „Een door TNO ingehuurde consultant heeft het document op eigen initiatief zonder toestemming van de eigenaar van de computer en TNO naar zichzelf verzonden. Deze handwijze is niet in overeenstemming met de TNO Code. Als gevolg daarvan heeft TNO de detachering van deze consultant beëindigd.”

Verdere stappen waren niet nodig, meent Nagtegaal, omdat Takkenberg een „niet op naam gesteld, niet-geclassificeerd digitaal informatiedocument van algemene aard” naar zichzelf mailde.

Annemarie Zielstra wil niet reageren en verwijst door naar TNO.

Pim Takkenberg heeft spijt van zijn impulsieve actie in Singapore, maar wil niet inhoudelijk reageren.

Het **Huis voor Klokkenluiders** gaat niet in op lopende onderzoeken.

» **Vervolg van** pagina E9

gezondheidsklachten. De mooie woorden uit de TNO-gedragscode en -klokkenluidersregeling hebben blijkbaar geen betekenis, denkt hij. De instelling waar hij zo hard voor heeft gewerkt, maakt zijn carrière én zijn gezondheid kapot. Op 21 juli 2016 neemt een ander zijn werk over.

Vanaf dat moment wordt het grimmer. Laarakkers graaft hij zich in, eist genoegdoening.

Hij moet ophouden zo moeilijk doen, krijgt hij te horen van TNO-bestuurder Wim Nagtegaal. Op 18 november 2016 zegt die tegen hem: „Hoeveel mensen komen terug in een normale baan, als ze zo'n enorm gevecht achter de rug hebben, zowel mentaal als fysiek? Jeroen, dat is een dagdroom!” Een week later voorspelt de oud-marinier „een oorlog” als Laarakkers niet inbindt. Eentje „met heel veel geweervuur.”

Laarakkers is dan al weken bezig alle gesprekken die hij bij TNO voert op te nemen.

Als hij een week later hoort dat premier Mark Rutte op 24 november 2016 tijdens een handelsmissie naar Singapore de ondertekening zal bijwonen van een samenwerkingverband tussen TNO en een Singaporese universiteit, neemt hij een drastische stap. Hij belt de Nederlandse ambassadeur in Singapore en vertelt hem over zaak.

Er is een document gestolen van de Singaporese staat, waarschuwt hij de ambassadeur. Dat kan Rutte ernstig in

verlegenheid brengen.

De ambassadeur meldt het telefoontje in Den Haag en vraagt bestuursvoorzitter Paul de Krom, die in het kielzog van Rutte meereist naar Singapore, om opheldering. Dat valt slecht bij De Krom. „Uw handelswijze, laatstelijk door uw melding bij de ambassadeur, schaadt de organisatie van TNO (potentieel). Dit doet (de houdbaarheid van) uw eigen positie allerminst goed doet”, schrijft De Krom aan Laarakkers.

Als die in beroep wil tegen de conclusies van de commissie die zijn melding grotendeels ongegrond heeft verklaard, krijgt hij nul op het rekest. Kees Linse, voorzitter van de raad van toezicht, weigert twee externe, onafhankelijke deskundigen naar de zaak te laten kijken. Dat moet volgens de regels en heeft hij eerder

Als Laarakkers niet inbindt, krijgt hij 'een oorlog', met 'heel veel geweervuur', zegt de bestuurder

per brief ook aan Laarakkers gemeld. Maar het gebeurt niet.

TNO probeert intussen uitkeringsinstantie UWV ervan te overtuigen dat Laarakkers niet aan zijn reïntegratie meewerkt en stopt zijn loon. Maar het UWV fluit TNO terug: Laarakkers werkt wel voldoende mee, vindt de uitkeringsinstantie. Ze moeten er samen uitkomen. Maar dat lukt niet.

8 ton verlies

En dan begint het lange wachten op een oordeel van het Huis voor Klokkenluiders. Laarakkers meldde zich daar in april 2017, zijn zaak werd een jaar later ontvankelijk verklaard. Onlangs kreeg hij bericht dat het Huis vanaf januari 2019 onderzoek gaat doen. Maar niets is zeker, gezien de grote achterstanden en interne

problemen bij deze officiële klokkenluidersinstantie.

Terwijl Laarakkers en TNO verder ruziën, is er van de „kennisbrug” die TNO wilde slaan tussen haar hoofdkwartier in Den Haag en Singapore weinig terechtgekomen. Veel omzet draait de afdeling Singapore - ondanks alle ambities - evenmin. In 2016, het laatste jaar waarover cijfers beschikbaar zijn, haalde TNO South East Asia een omzet van bijna zeven ton en gaf het 1,5 miljoen euro uit, een verlies van 8 ton.

Qatar, de buitenpost die voor nieuwe impulsen op het terrein van energie moest zorgen, is vorig jaar gesloten. En de huur van het cyberlab dat TNO betrok op de Hague Security Delta in Den Haag wordt in 1 maart 2019 opgezegd. Toch blijft TNO het proberen. Toen afgelopen september een Nederlandse handelsmissie van vijftig man sterk naar Singapore afreisde voor de International Cyber Week, was het instituut weer van de partij.

Het onvermogen zaken op te lossen is het echte probleem van TNO, zegt Jeroen Laarakkers. „Ons onderzoeksinstituut is gecorrumpeerd geraakt door de macht. Ooit waren we een integere organisatie en gingen we objectief en zuiver te werk. Maar de top van TNO heeft geen wetenschappelijke ruggengraat meer en handelt als een stel opportunistische politici. Ik heb dat helaas aan den lijve mogen ondervinden.”

Reageren? Onderzoek@nrc.nl